

ҚАЗАҚ МӘДЕНИЕТІН НАСИХАТТАУДАҒЫ МӘДЕНИ ТЫНЫҒУ ЖҰМЫСТАРЫНЫҢ РӨЛІ ЖӘНЕ ОНЫҢ ЗАМАНАУИ ДАМУ ТЕНДЕНЦИЯЛАРЫ

Мирас ӘЛИБЕКҰЛЫ СМАҒҰЛОВ *
Үміт ШАКЕНАЙ ***

Түйіндемe: Мәдени тынығу жұмысы ұлттық сананы қалыптастырудың, мәдени мұраны сақтаудың және таратудың маңызды құралы болып табылады. Жаһандану және ақпараттық революция жағдайында ұлттық мәдениеттер дәстүрлі демалыс формаларының өзгеруіне, батыстық мәдени модельдердің ықпалының артуына және цифрлық технологиялардың таралуына байланысты жаңа қиындықтарға тап болуда. Бұл тұрғыда ұлттық мәдениетті, атап айтқанда қазақ мәдениетін насихаттаудың тиімді тетіктерін әзірлеу және енгізу ерекше маңызға ие. Бұл зерттеуде қазақ мәдениетін насихаттаудағы мәдени тынығу жұмыстарының рөлі және оның заманауи даму тенденцияларын ашуға тырысамыз.

Тірек сөздер: Қазақ мәдениетін насихаттау, мәдени тынығу жұмысы, мәдени модельдер, демалыс формалары

The Role of Cultural Leisure Activities in the Promotion of Kazakh Culture and Trends in Its Modern Development

Abstract: The work of cultural recreation is an important tool for the formation of national consciousness, preservation and dissemination of cultural heritage. In the context of globalization and the information revolution, national cultures are facing new challenges due to changes in traditional forms of recreation, increased influence of Western cultural models, and the spread of digital technologies. In this context, the development and implementation of effective mechanisms for promoting national culture, in particular Kazakh culture, is of particular importance. In this study, we will try to reveal the role of cultural leisure activities in the promotion of Kazakh culture and trends in its modern development.

Key Words: promotion of Kazakh culture, work on cultural recreation, cultural models, forms of recreation.

Кіріспе

Сан ғасырлық тарихы мен бай мұралы қазақ мәдениеті көркем шығармашылықтың бірегей нысандарын, фольклорды, салт-дәстүрлерді, дәстүрлі қолөнер, музыканы, ұлттық спорт түрлерін және ұлттық тағамды қамтиды. Алайда, қазіргі уақытта оны жеткізу мен қабылдау тәсілдерінің өзгешелігі байқалады. Жастар дәстүрлі мәдени тәжірибелерді жаңа шындыққа бейімдеуді талап ететін ақпаратты тұтынудың цифрлық форматтарына көбірек бет бұруда. Қазақстанның мәдениет саласындағы мемлекеттік саясаты мәдени-тынығу іс-шаралары арқылы ұлттық мұраны қолдауға және дамытуға бағытталған, алайда дәстүрлерді насихаттаудың инновациялық нысандарын құру бойынша жүйелі жұмыс атқаруды қажет етеді. Осыған байланысты қазақ мәдениетін дәріптеудегі мәдени-тынығу жұмысының рөлін зерттеу, қазақ мәдениетін танымал етудегі мәдени-тынығу жұмысының маңыздылығын талдау және цифрландыру мен жаһандану контекстінде оның дамуының қазіргі тенденцияларын анықтау өзекті мәселе болып табылады.

Мәдени-тынығу жұмысының тарихын зерттеу бір кездері халық арасында, кейде кәсіби шығармашылықта туылған формаларды, әдістер мен құралдарды сипаттаудан басталды. Бұл адамзат қоғамдастығы өмірінің динамикасын оның тұтастығында көрсетеді, адамдардың белгілі бір тарихи дәуірді түсінуі, олардың маңызды тарихи оқиғаларға қатысуы туралы түсінік береді. Мәдени-тынығу қызметі адамның назарын оның ойларымен, сезімдерімен, ұмтылыстарымен, мұраттарымен, сенімімен, іс-әрекетімен, өзінің және қоғамдық өмір ағысымен аударады. Адам тәрбиесінің қырларының бірі болып табылатын мәдени-тынығу қызметі ғалымдардың назарын көбірек аударады. Оның генезисін білу адамзат қоғамының өмірінің суреттерін

* Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, оқытушы, miras.net@mail.ru

*** Қазақ ұлттық қыздар педагогикалық университеті, магистр, оқытушы, shakenay-umit@mail.ru

толығымен жаңғыртуға мүмкіндік береді, бірақ сонымен бірге тәуелсіз мәнге ие, өйткені ол бос уақытты ұйымдастырудың заманауи мәселелерін жақсы түсінуге ықпал етіп, оларды адамзат қоғамы қозғалысының табиғи нәтижесі ретінде қарастыруға көмектеседі. Тарихты білу мәдени-тынығу іс-әрекетінде әр нақты тарихи дәуірге тән жалпы, негізгі және өзгеше, ерекше нәрсені анықтауға мүмкіндік береді.

Мәдени – тынығу жұмысы - бұл адамдарды рухани, эстетикалық және танымдық қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған мәдени тынығудың әртүрлі формаларына тартудың ұйымдастырылған процесі. Ғылыми әдебиеттерде мәдени-тынығу қызметі мәдени құндылықтарды беруді, ұлттық мұраны сақтауды және қоғамның шығармашылық әлеуетін дамытуды қамтамасыз ететін әлеуметтік-мәдени саланың маңызды құрамдас бөлігі ретінде анықталады. Сонымен қатар, мәдени-тынығу жұмысы-бұл мәдени құндылықтармен таныстыруға ықпал ететін адамның мәдени және демалыс саласындағы эстетикалық, рухани, интеллектуалдық және басқа да қажеттіліктерін қанағаттандыруға бағытталған жаппай іс-шара [1, 89].

"Этникалық қайта өрлеу дәуірі" жиырмасыншы ғасырдың екінші жартысына тән. Сол кезеңнен бастап бұл әлем халықтарының, соның ішінде Қазақстанның ұлттық сана-сезімінің, мәдениеттің дәстүрлі түрлеріне деген қызығушылықтың артуына байланысты болды. Урбанизацияның тез дамып келе жатқан процесіне жауап бола отырып, жеке тұлғаның өсуі, дәстүрлі тұлғааралық қатынастардың бұзылуына, тұрақтылық сезімін жоғалтуға, ұлттық мәдениеттер арасындағы айырмашылықтарды жоюға, оларды біріздендіруге және әмбебаптандыруға әкелді. Көп ұлтты қазақстандағы әр халық өзінің этникалық мәдениетінің өзіндік ерекшелігі мен бірегейлігін, ерекше формаларын көрсеткісі келді.

Бос уақыт көлемінің ұлғаю тенденциясы және бос уақыттың әлеуметтік құндылық ретіндегі маңыздылығының артуы жиырма бірінші ғасырдың басынан бастап байқалады, өйткені оның жеке тұлғаның өзін-өзі жүзеге асыруы, оның әр түрлі қажеттіліктері мен мүдделерін қанағаттандыру үшін кең мүмкіндіктері бар. Мәдени – тынығу қызметі шығармашылық, ашық ауада, қарым-қатынас, ойын-сауық арқылы адамды мәдениетке тартуға және таратуға арналған. Бос уақыттың нысандары мен мазмұны белгілі бір қоғамның мәдениеті шеңберінде қалыптасады, ал бос уақыттың мәдени-жасампаз әлеуетін іске асыру өмірдің осы саласына кәсіби көзқарасты талап етеді.

Бос уақыт көбінесе адамның өмірлік функцияларын жаңғыртуға және физиологиялық қажеттіліктерді жүзеге асыруға кететін уақыт шығындарын шегергеннен кейін қалған жұмыс уақытының бөлігі ретінде анықталады.

Мәдени - тынығу жұмысы адамдардың рухани қажеттіліктері мен мүдделері негізінде қарым-қатынасын ұйымдастыруға арналса, сәйкесінше олардың тапшылығы қазіргі заманауи ортада байқалатын тұлғааралық және ұжымдық байланыстарға ықпал етуге арналған. Кең қарым-қатынас түрлерін ұйымдастыру, әр қилы өмірлік мәселелер мен қазіргі сыртқы және ішкі саясаттың өзекті мәселелерін еркін талқылау қоғамдық пікірдің қалыптасуына әкеледі, белгілі бір мәселелер мен ортақ мүдделердің жалпы көзқарастары негізінде адамдардың бірігуіне ықпал етеді. Қарым-қатынасты ұйымдастыру және мәдени бос уақыт пен шығармашылық арасында қоғамдық пікір қалыптастыру тұрғысынан да көптеген ұқсастықтар бар, өйткені шығармашылық коммуникативті функциясы негізгілердің бірі болып табылады, өйткені әр түрлі шығармаларды орындауға қатысу тікелей тұлғааралық және ұжымдық қарым-қатынасқа байланысты болады.

Қазіргі уақытта көптеген жастардың қашықтан жұмыс істеуге немесе фрилансингке ауысуы бос уақыттың көп болу жағдайын туындатқандықтан, бос уақытты өткізудің сындарлы, жасампаз формаларын дамытуды қажет етеді, өйткені олар жеке адамға да, жалпы қоғамға да оң әсер етіп, жеке тұлғаны қалыптастырады және дамытады.

Алдымен біз осы мақалада қолданылған ұғымдарға анықтама берейік. Оқу әдебиеттерінде, нормативтік-құқықтық құжаттарда, сондай-ақ түсіндірме сөздіктерде "бос уақыт", "демалу", "тынығу" ұғымдары бір-бірімен тығыз байланысты және көбінесе синонимді түрде түсіндіріледі. Бұл терминдер білімнің әртүрлі категорияларына жатады. Бос уақыт-бұл жұмыстан және басқа да міндетті сабақтар мен істерден бос уақыт, ол өз қалауы бойынша толығымен пайдаланылады. Бұл анықтама экономикалық сөздікте көрсетілген. Біздің ойымызша, бұл тұжырымдама терминнің жеткілікті дәл сипаттамасын бермейді. Негізгі анықтама ретінде біз үлкен Кеңес Энциклопедиясында берілген анықтаманы қолданамыз. Бос уақыт-әр түрлі өзгермейтін, қажетті шығындарды шегергенде, адамда (топта, қоғамда) қалатын жұмыс уақытының бөлігі (тәулік, апта, жыл шекараларында). Бос уақыттың шекаралары адамдардың жалпы өмір сүру уақытының құрамындағы нақты жұмысшының (табыс табу үшін қосымша еңбекті қоса алғанда) және жұмыстан тыс уақыттың айырмашылығына және соңғы (бос емес) уақыттың әртүрлі элементтерінің құрамына бөлінуіне байланысты анықталады.

Балалардың бос уақыты - міндетті қызметтен бос уақыт. Бос уақытын ойынға, кітап оқуға, еңбекке, спортқа, өнерге, техникаға пайдаланып, бала ой-өрісі, денесі және ізгі ниеттілік жағынан дамиды. Көріп отырғанымыздай, "бос уақыт" термині әлеуметтік-экономикалық категорияны білдіреді, өйткені ол жеке тұлғаның жұмысымен тікелей байланысты, сонымен қатар әлеуметтік құрамдас бөлікті – адамның қажеттіліктері мен қажеттіліктеріне сәйкес өткізуге құқылы жұмыс уақытынан тыс уақытты қамтиды. Демалу - нәтижесінде ағзаның әл-қуатын қалпына келтіру және жұмысқа қабілетін қайтару үшін пайдаланатын тыныштық күйі. Лажсыздан әрекетсіздік - демалысқа жатпайды. Демалу процесі бірнеше кезеңнен тұрады: шаршау, босансу, әл-қуатын қалпына келтіру, көңіл көтеру. В. И. Далдың еңбектерде "бос уақыт" терминін былайша түсіндіруге мүмкіндік береді: "Бос уақыт – еркін, қолы бос уақыт, мерекелер, серуендеу уақыты... бос уақыт-көңілді демалуға арналған іс-шаралар және т.б. Бос адам-шебер, қабілетті, епті, өз ісінің жақсы шебері немесе бес саусағынан өнер тамған адам... Қолы бостық, бос уақыты бар, бір нәрсеге қол жеткізу". В. И. Дальдағы "бос уақыт" терминін түсіндіру кезеңдік сипатта болды, онда:

Біріншіден: уақыттың сипаттамалары (бос, бос емес), оны өткізу тәсілі (серуендеу, серуендеу уақыты және т. б.);

екіншіден: қызмет саласы (бос уақытты білетін, қабілетті және т. б. үшін уақыт);

үшіншіден: қызметтің өзі (шеберлік, ептілік, іскерлік, шеберлік), бос уақытты өткізу мүмкіндігі, бос уақыттың қасиеттерін көрсету. [3].

«Бос уақыт - бұл адамның бос уақытындағы іс-әрекеттерінің жиынтығы, оның көмегімен физикалық, психикалық және рухани қажеттіліктер, негізінен қалпына келтіретін сипат, сондай-ақ адам күштерін одан әрі дамытудың нақты әлеуметтік тәсілі деп қарастырдаы ресей ғалымы Г. П. Орлов [4,б 46.]. Э. Д. Соколовтың зерттеулерінде бос уақыт демалу физикалық және психикалық белсенділікпен араласатын әрекеттерді еркін таңдау мүмкіндігі бар ерекше уақыт ретінде қарастырылады» [4, 180-бет].

Алайда, бос уақытты адамдардың бос уақытын, оның ішінде мәдени-тынығу мекемелерінің қызметкерлері мен кәсіби мамандардың іске асыру жөніндегі іс-әрекетін түсінуге болатындығын ескеру қажет. Мәдени - тынығу қызметі екі негізгі ерекшелікпен сипатталады:

* бұл қызметке тек мамандық ретінде ғана емес, сонымен қатар ішкі қажеттілік ретінде қарау;

* қызмет өнімдерімен емес, қарым-қатынас пен ойын-сауық арқылы қызметтің өзімен алмасуды жүзеге асыру.

Бұрынғы кеңес одағының ұлттық республикаларындағы мәдени-ағарту жұмысының тарихын көптеген зерттеушілер көрсетті: Әзірбайжанда-Абдуллаев ЗД. Ф.,

Ахмедова Т. Г., Ахундов В. Д., Муршудова И.И., Халафов А. А.; Беларуссияда-Пациенко А. М., Татищева М. Д.; Қазақстанда-Абдулкадиров М., Адиллов Г., Баширова Л. Ш., Қуандықов Е. Ш.; Қырғызстанда - Шиваза А., Юсупов С. Ю.; Латвияда —Евдокимова И. А.; Молдавияда-В. И. Козма; РСФСР — де-А. К. Колесова, М. П. Мазурицкий, Г. Я. Никитина, Т. Г. Киселева, Ю. А. Стрелецов, Е. Ю. Стрельцова; Тәжікстанда-Б. Сафаралиев.; Түрікменстанда-Ходжакулиев К., Караджаева Л. К., Мурадов А. М. және т. б.

Заманауи зерттеушілер мәдени-тынығу жұмысыны әлеуметтік бірлікті нығайтуға, азаматтық қоғамның дамуына және этномәдени әртүрлілікті сақтауға ықпал ететінін атап көрсетеді.

Е. М. Клуско «мәдени-тынығу қызметін «бос уақыт» (бос уақыт) деген жалпы, қарапайым ұғымға қатысты түр ретінде қарастырған жөн және осыған байланысты оған тән барлық белгілерге ие» деп санайды [5]. "Мәдени – тынығу қызметі адамның маңызды күштерін іске асырудың және оңтайландырудың маңызды құралдарының бірі болып табылатын, оны қоршаған әлеуметтік-мәдени орта. Мәдени тынығу іс - шараларында, әдетте, трансформация, таным және бағалау сәттері бар", - деп есептейді.

Мәдени - тынығу қызметі демократияның жетекші қағидаттарын - жариялылықты, сөз бостандығын, еркін сананы іске асырудың маңызды факторы болып табылады. Мұнда идеялардың шынайы плюрализмі мен бәсекелестігі, өз көзқарасын білдіру және қорғау мүмкіндігі қамтамасыз етіледі.

«Мәдени – тынығу қызметі адамның мәдениет әлемін игеруіне бағытталған. Оның қозғаушы мотиві-адамның мәдени қажеттіліктері: таным, шығармашылық, қарым-қатынас, қоғамдық-саяси және діни қызмет, спорт, туризм, әртүрлі ойын әрекеттері». Мәдени-тынығу қызметі-рухани құндылықтарды құру, тарату және көбейту процесі. Бұл ереже келесі анықтамамен расталады: «мәдени - тынығу қызметі-бұл рухани-мәдени құндылықтардың таралуын қамтамасыз етуге арналған әлеуметтік институттарды функционалды түрде біріктіретін қоғамның рухани-мәдени өмірінің мамандандырылған ішкі жүйесі, олардың үйлесімді дамыған, шығармашылық белсенді тұлғаны қалыптастыру мақсатында бос уақыт саласында адамдардың белсенді шығармашылық дамуы» [7, 56].

Мәдени-ағарту іс-әрекетінің әдістемесі үшін «форма» ұғымының анықтамасы үлкен маңызға ие. В.Е.Триодин клуб жұмысының формасын «клубтағы педагогикалық процесті ұйымдастыру тәсілі» [8, 78] деп анықтаса, Ю.А.Стрельцов клуб жұмысының формасын анықтауда Триодиннің ойымен келісе отырып, «әдістермен қатар тәрбие процесінің міндетті компоненттері ретінде тәрбиенің ұйымдастырушылық формалары болуы керек. Тәрбиенің ұйымдастырушылық формалары-бұл тәрбиешілер мен тәрбиеленушілердің бірлескен іс-әрекетін орынды ұйымдастыру әдістері. Клубтың жағдайына қатысты тәрбие жұмысының жаппай, топтық және жеке түрлерін ажырату керек» деп атап өтеді [9, 98]. Мұнда екі автор да мәдениет мекемесіндегі педагогикалық процесс саналы түрде, әдейі, қойылған мақсаттарға сәйкес ұйымдастырылып, бағдарламаланған қасиеттерді жүзеге асыруға бағытталғанына баса назар аударады. Айта кету керек, барлық формалар: жаппай, топтық және жеке - бастама мен көпшілік көркемөнерпаздарын пайдалануға негізделген. Ананьев Б. Г. атап өткендей «материалдың пішіні, мөлшері, түсі және іс-әрекет құралы емес, олардың осы қызмет үшін және практикалық мәселелерді шешу үшін маңызы олардың идеяларда сақталуын анықтайды». Ананьевтің пікірінше, мұндағы құндылықтар формадағы мазмұнның өзектілігінің критерийлері болып табылады. Мәдени-ағарту іс-әрекетіндегі «форма» ұғымы әрдайым проблема болып келді: мамандар мен активтің нәтижесі; мәдениет мекемесі мен аудиторияның байланыстырушы буыны; мазмұнды беру тәсілі. Талдау

көрсеткендей, негізгі мәселе мазмұн мен форманың органикалық бірлігін іздеу болып табылады[10, 90]

Мәдени-тынығу қызметі қоғам қажеттіліктерінің, мүдделері мен сұраныстарының әртүрлілігіне сәйкес келетін көпжақты сипатта болады, сол себепті оның әлеуметтік функциялары қоғамның әлеуметтік мақсатымен, құрылымымен анықталады. Латын тілінен аударғанда "функция" сөзі міндет, қызмет шеңбері, мақсаты, рөлі дегенді білдіреді. Мәдени-тынығу іс-әрекетінің мақсаты-адамның өміріне, оның барлық іс-әрекеттеріне тікелей әсер ететін шығармашылық негізінде мәдениетке белсенді қатысуы. Адамның бос уақыттың мәні оның табиғи инстинкттерді тежеу және өмірлік энергияны белгілі бір бағытқа бағыттау қабілетінде. Себебі-белгілі бір инстинкттің көрінісі-мәлімделген қажеттілік, тілек және олардың нақты қанағаттанбауы арасындағы қайшылық. Мәдени бос уақытты өткізу жүйесін жеке тұлғаның энергетикалық өрісімен байланыстыруға болады, онда белгілі бір шиеленіс негізінде оның интеллектуалды, психологиялық - педагогикалық, білім беру және дамыту қасиеттері ашылады, оның жеке бастамасы мен әуесқойлығы артады. Мәдени-тынығу іс-әрекетінің мақсаттарын, мазмұны мен әдістерін алдын-ала анықтайтын ерекшелігі-мәдениет мекемелері желісінің сирек болуына және оларды қабылдай алмауына және үйдегі бос уақыттың материалдық-техникалық базасының әлсіздігіне байланысты бос уақыт жүйесінде үнемі қалыптасатын ауаны толтыру. Мәдени-тынығу қызметінің барлық әлеуметтік функциялары біртұтас және үнемі практикалық жұмыста жүзеге асырылады. Белгілі бір функцияны ұмыту немесе жете бағаламау мәдениет мекемесінің рөлін төмендетуге, оның жеке тұлғаның дамуына әсер ету аясының тарылуына әкеп соғады. Мәдени тынығу жұмыстарын ұйымдастыру барысында оның принциптерін ескеру қажет. Принцип - бұл жетекші идея, кез-келген теорияның немесе ғылымның негізгі бастапқы орны; этикалық тұрғыдан - мінез-құлықтың, іс-әрекеттің негізгі ережесі. Принцип-қандай да бір қызметтің барлық құбылыстарына қандай да бір позицияны жалпылау мен таратуды білдіретін орталық ұғым. Мәдени - тынығу қызметінің принциптері бойынша оны ұйымдастырудағы мамандар ұстанатын негізгі талаптарды ескеру. Мәдени-тынығу қызметінің принциптерін ашу және нақтылау - бұл оның жұмыс істеуінің теориялық, әлеуметтік - саяси және ұйымдастырушылық негіздерін айқындауды білдіреді. Олар мәдени тынығу қызметінің негізін құрайды. Мәдени тынығу қызметінің принциптерін білу және терең түсіну - мәдени іс шараларды дұрыс ғылыми ұйымдастырудың қажетті шарты. Мәдени-тынығу қызметінің маңызды қағидаты оның өмірмен ажырамас байланысы, қоғамымызды реформалаудың практикалық міндеттері болып табылады. Оның негізгі мазмұны-алдыңғы ұрпақтардың рухани мұрасын жаңғырту, халықтың әлеуметтік-қоғамдық, экономикалық және мәдени міндеттерді шешуіне ықпал ету.

Ұлттың мәдениет деңгейін арттырудың нақты, айқын нәтижелері олардың бастамасы мен өнерпаздығын дамытуға, өзін-өзі тануының өсуіне жағдай жасау.

Мәдени-тынығу қызметінің негізгі функцияларына мыналар жатады:

1. Білім беру-халықты ұлттық дәстүрлермен, тарихпен және мәдени жетістіктермен таныстыру.

2. Коммуникативті-мәдени құндылықтар негізінде тұлғааралық және ұрпақаралық өзара әрекеттесу үшін жағдай жасау.

3. Ойын – сауық-бос уақытты жағымды өткізуге ықпал ететін мәдени іс-шараларды ұйымдастыру.

4. Тәрбиелік – халықтың, әсіресе жастардың ұлттық мәдениетке деген құрметін қалыптастыру.

Мәдени және бос уақытты өмірмен, өзекті қоғамдық мәселелермен байланыстыру принципін жүзеге асыру бірқатар шарттардың сақталуын талап етеді. Біріншісі-

мәдениеттің барлық байлығын, жалпы адамзаттық құндылықтарды келушілерге жеткізуден көрінетін мәдени-тынығу іс-әрекетінің мақсаты. Мәдени тынығу жұмыстарының барлық практикалық қызметі осы мақсаттарға бағынуы тиіс. Мақсаттың бомауы жүргізілетін бағдарламалардың кездейсоқ сипатын, олардың тиімділігінің төмендігін тудырады. Екіншісі-мәдени демалыс қызметінің нақтылығы. Әрбір мәдени тынығу мекемесі қоғамда өз қызметін жүзеге асырады, күнделікті өзіне ғана тән міндеттерді шешеді. Үшіншісі-мәдени тынығу жұмысын ұйымдастырушы мекемелерінің жеделдігі. Оқиғалардан қалыс қалмау, өмірге ілесу, мәдениет мекемесі маманының жаңа - құнды сапасын уақтылы байқау. Адамдарды ел өміріндегі және әлемдегі оқиғалар туралы уақтылы хабардар ету және олардың мағынасын түсіндіру, халықты әлеуметтік қорғаудың қабылданған шаралары туралы айту өте маңызды. Төртінші-мәдени-тынығу іс-әрекетінің үздіксіздігі. Күнделікті, табанды, жүйелі түрде жүргізілетін жұмыс маңызды: тек осылай ғана қажетті нәтижеге қол жеткізуге болады. Мәдени тынығу жұмысын ұйымдастыратын мекемелердің ықпал ету аясын кеңейту.

Адамдар мәдениет мекемесіне қажеттілікке, ішкі себептерге байланысты барады. Мәдени тынығу және бос уақытты жеке тұлғаның пәндік қызметті мотивациялық таңдауы үшін жағдай жасаудың мақсатты процесі және оның қажеттіліктері мен мүдделерімен анықталатын және бос уақыт саласындағы рухани және материалдық құндылықтарды игеруге, сақтауға, өндіруге және таратуға ықпал ететін перцептивті-коммуникативті процесс (қабылдау және қарым-қатынас) ретінде қарастыруға болады. Мәдени-тынығу қызметінің ерекше түрі анимация болып табылады, оның мәні аудиторияны мәдени демалыстың белсенді түрлеріне тарту.

Дәстүр тұрақты қатынастарды реттейтін, үстірт сипаттағы және адамдардың мінез-құлқының сыртқы жағына көбірек қатысты мінез-құлық ережелері деп алатын болсақ, онда әдет-ғұрып-адамдардың бірнеше ұрпақтарының өмірінде тарихи қалыптасқан мінез-құлық ережелері деуге болады. Негізінде әдет-ғұрыптар адамдардың мінез-құлқының стереотиптерін анықтайды. Дәстүрлері мен әдет-ғұрыптары әртүрлі адамдарда мәдени қажеттіліктердің әртүрлі түрлері бар, соның бірі дін. Дін-бос уақытты таңдаудың тағы бір маңызды факторы. Адамның бүкіл жер бетінде өмір сүруі кезінде ол бос уақытқа үлкен әсер етті. Бос уақыт діни мерекелерді де қамтиды. Діни мекемелер, шіркеу, мешіт, ғибадатханалар мәдениет пен ғылымның дамуына кедергі келтіріп, өнер шедеврлері мен ғылымның ұлы жетістіктерін тәрк еткен кездер болған болса, қазіргі уақытта керісінше мәдениетпен қатар жүреді.

Ұлттық бірегейлік контекстіндегі мәдени-тынығу қызметі ұлттық бірегейлік тіл, дәстүр, мәдени рәміздер және тарихи мұра арқылы қалыптасады. Бұл процесте мәдени-тынығу қызметі ұлттық құндылықтардың фольклор, мерекелер, өнер және халық қолөнері арқылы берілуін қамтамасыз етуде шешуші рөл атқарады. Қазақстанда ұлттық бірегейлікті дамыту дәстүрлі мәдениетті жаңғыртуға, қазақ тілі мен ұлттық салт-дәстүрлерді насихаттауға бағытталған "Рухани жаңғыру" және "Мәдени мұра" сияқты мемлекеттік бағдарламалар арқылы қолдау тапқанын атап өтуге болады.

Қазақ халқының мәдени тынығуы көшпелі өркениеттен бастау алатын бай тарихқа ие екені белгілі. Дәстүрлі мәдениетте бос уақыттың төмендегідей негізгі түрлерін жатқызуға болады:

1. Айтыс-ақындардың импровизацияланған верификациядағы сайысы.
2. Ұлттық ойындар –көкпар, асық ату, алтыбақан, жамбы ату, теңге ілу және т.б. дене күші мен стратегиялық ойлауды дамытуға ықпал етеді.
3. Тойлар- үйлену және т.б.тойлар, мерекелер, отбасылық мерекелер музыкалық және би қойылымдарымен сүйемелденеді.
4. Қонақасы - күйлерді орындауды, қисса, ертегілерді айтуды және өмірлік мәселелерді талқылауды қамтитын қарым-қатынас түрі.

Кеңестік кезең театрлар, кітапханалар және кинотеатрлар сияқты мәдени демалыстың жаңа түрлерін әкелсе, ал посткеңестік кезең мәдени демалыстың дәстүрлі түрлерін қайта бағалауға ықпал етті.

Қазіргі қазақ қоғамы бос уақыттағы тенденцияларды, сондай-ақ басқа елдердегі бос уақыт пен анимациялық іс-шаралар тәжірибесінің теориялық идеялары мен технологияларын зерттеу қажеттілігін анықтайтын бірқатар типтік белгілермен сипатталады. Оларға мыналар жатады:

Қазіргі Қазақ қоғамындағы педагогикалық жұмысты ұйымдастырудағы рухани-дүниетанымдық негіздердің өзгеруі;

Мәдени тынығу жұмысының экономикалық мәртебесінің өзгеруі, бос уақыт саласында кәсіпкерлікті дамыту қажеттілігін іске асыру қажеттілігі;

Халықаралық аренада қазақ мәдениетін насихаттау елдің мәдени бірегейлігін нығайтуға көмектесті. Халықаралық фестивальдар мен байқауларға қазақстанның өнерпаздарының қатысуы арқылы жүзеге асыруы, ұлттық әдебиет, музыка және киноны шет тілдеріне аударылуы, алыс жақын шетелде көрмелер, гастрольдер және мәдени миссиялар ұйымдастырылуы айқын көрінісі болып табылады.

Қазақстан Республикасындағы мәдени-тынығу жұмысын дамыту перспективаларына болашақта мәдени-тынығу саласының дамуын айқындайтын бірнеше негізгі бағыттарды бөліп көрсетуге болады:

1. Бос уақыттың онлайн форматтарын, виртуалды мұражайларды, цифрлық білім беру платформаларын және интерактивті қосымшаларды одан әрі дамыту. Цифрлық трансформация.

2. Жас ұрпақ арасында дәстүрлі қолөнердің, ұлттық музыка мен гастрономияның танымалдылығының артуы. Этномәдениетке деген қызығушылықтың артуы.

3. Этноауылдарды дамыту, тарихи ескерткіштерді қайта құру, қазақ тарихы мен мәдениетіне арналған туристік маршруттарды ұйымдастыру. Мәдени туризм.

4. Жергілікті бастамаларды дамыту-өңірлерде, әсіресе ауылдық жерлерде мәдени жобаларды қолдау.

5. Қазақстанның халықаралық мәдени алмасуларға, фестивальдар мен жобаларға белсенді қатысуы, жыл сайын қйымдастырылатын «Абиров оқулары», «Абай оқулары», «М.Мақатаевтың шығармашылығы» т.б. Жаһандық интеграция.

6. Мәдениет ұйымдарында коворкинг-орталықтар мен шығармашылық хабтарды бітіруші түлектермен жанжандыру.

7. Әлемнің жетекші оқу орындарымен мәдениет және өнер саласындағы қазақстандық ЖЖОҚБҰ қос дипломды білім беру бағдарламасы аясында мәдени тынығу жұмысының әлеуетін арттыру.

8. Қазақстандағы кітапханалардың жиынтық электрондық каталогымен, «kazneb.kz», Altyn-Qor мобильді қосымшаларының мәдени тынығу жұмыстарын ұйымдастырудағы маңызын дәріптеу.

Бұл перспективалар қазақ мәдениетінің қазіргі жаһандану жағдайында даму үшін зор әлеуетке ие екендігінің айғағы, дәстүрлі құндылықтардың сақталуы және жаңа шындыққа бейімделуінің маңызын көрсетеді.

Қорытындылай келе, адам мен бүкіл қоғамның руханиятын дамыту тек ұлттық мәдениеттің негіздерін, барлық қызмет түрлерін халықтың тарихи тәжірибесімен үйлестіретін мәдени процестің табиғи формаларын жаңғырту жолдарында мүмкін екенін көруге болады. Бұл өз кезегінде мәдени-тынығу жұмысының тиімді ұйымдастыруға да қатысты, ол өзінің мазмұнын этнофольклорлық дәстүрлермен байланыстыруы керек, бұл жас ұрпақты тәрбиелеудің маңызды факторларының бірі.

КАУНАҚСА

1. Жарков А.Д. Теория и технология культурно-досуговой деятельности: Учебник для студентов вузов культуры и искусств. - М.: Издательский Дом МГУКИ, 2007. - 480 с
2. Аванесова Г.А. Культурно-досуговая деятельность: теория и практика организации: учебное пособие для студ. - М.: Аспект-Пресс, 2006. -236 с.
3. <https://slovardalja.net/word.php?wordid=7263>
4. Ключко Е М Культурно-досуговая деятельность населения России (май 1945-1985 гг) Теоретико-методологический и исторический аспекты - М МГУКИ, 2007-С 14
2. Орысша-қазақша түсіндірме сөздік: Педагогика / О 74 Жалпы редакциясын басқарған э.ғ.д., профессор Е. Арын - Павлодар: "ЭКО" ҒӨФ. 2006. - 482 б. ISBN 9965-808-85-6 <https://kk.wikipedia.org/wiki>
4. Орлов Г.П. Свободное время и личность.- Свердловск, 1983.-176с
5. "Ұлттық рухани жаңғыру" ұлттық жобасы.
6. Суртаев В Я Социально-педагогические особенности молодежного досуга - Ростов-наДону, 1997 - С 31
7. Қазақстан Республикасының мәдени саясатының тұжырымдамасы. https://online.zakon.kz/Document/?doc_id=39330494&pos=4;-88#pos=4;-88
8. Триодин В.Е. Педагогика клубной работы. - М , 1984 - С. 134.
9. Стрельцов Ю.А Методика воспитательной работы клуба. - М, 1979. - С 14.
10. Ананьев Б.Г. Психология чувственного познания. - М., 1960 - С. 294.
11. Максютин Н Ф Культурно-досуговая деятельность -Казань, 1995 - С 21
12. "Мәдениет туралы" Қазақстан Республикасының Заңы.
13. Орлов Г.П. Свободное время и личность.- Свердловск, 1983.-176с
15. Акимова Л.А. Социология досуга: учебное пособие — М.: МГУКИ, -М., 2003 - 123 с.